קול חיפה
חלק ב'
מגאזין קול־חיפה • מס' 180 • יום שישי, יג באלול תשמ"ה, 30.8.85

אביחי חי

מירי, אמא של אביחי. כמעט דוקטור לשכול. בכל יום ו', ביקור בבית־העלמין. מרצה בקונגרסים, רוצה שנדע.
עמ' 6–7

ראש גנוב

מדור חדש לצעירים. אם אתה מרוצה, דלג עליו.
עמ' 27

המאהב

חיפשו בחיפה רחוב שקט כדי להסריט את „המאהב" לא.ב. יהושע. לא היה קשה למצוא. ביקור באתר־הצילום.
עמ' 14

בשער

צביקה בר־ששת, דור 14 (!) ליצרני שופרות. הימים־הטראים הם הימים הטובים שלו. יצואן מוסמך. השופרות שלו נשמעים בכל העולם

קול תרועה

עמ' 8

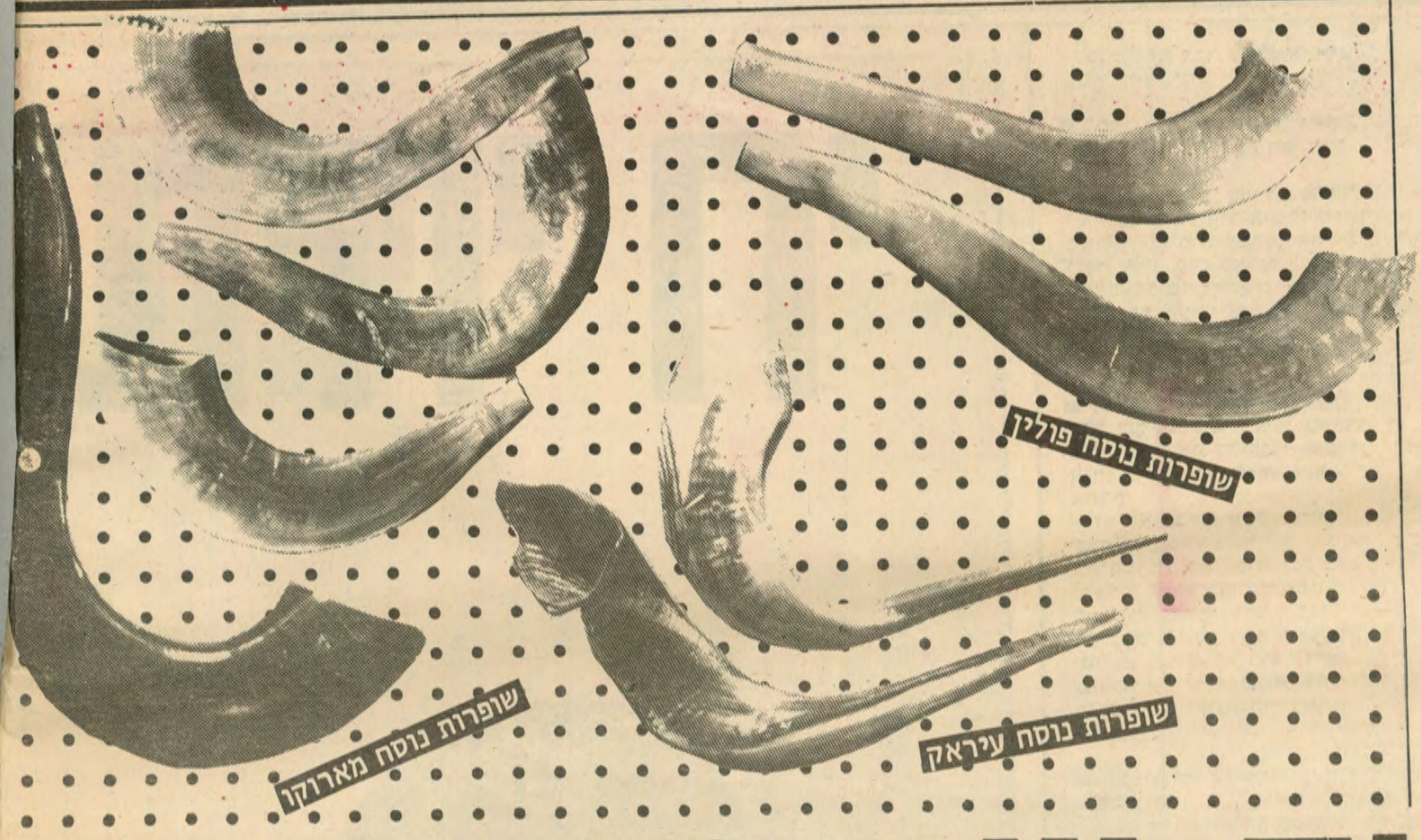

משנכנס אלול, נשמע קול השופר בחוצותינו, השופר המלווה את אמירת הסליחות של עדות הספרדים. עשרה ימים לפני ראש־השנה, מצטרף אליו גם שופרם של בני עדות אשכנז

• • • • • • • • •

מכל כלי־המוסיקה הרבים הנזכרים במקורותינו, שליוו את חיי הציבור, נותר כיום השופר בלבד, וגם הוא רק ב„ימים הנוראים". כ־70 פעם נזכר השופר במקרא, באירועים שונים. לראשונה – במעמד הר־סיני, כשקולו החזק מתערב בקולות הרעמים, המבשרים את התקרבותו של משה אל האל.

השופר שימש גם בעת מלחמה, כאות לתחילת הקרב, כפי שמסופר במעשה כיבוש יריחו; מלחמתו של השופט אהוד בן־גרא ומלחמתו של גדעון במדיינים, כאשר שלוש מאות תוקעי שופרות בישרו את תחילת הקרב. תקיעתו של השופר בישרה גם את ראש חודש ואת תחילתו של יום תענית. נהגו להשתמש בקרן־איל לראשי חודשים, ובקרני יעלים – לצומות.

משהוקמה ממלכת ישראל, נזכר השופר כשותף לכלי־נגינה אחרים, ובעיקר לחצוצרות הכסף. אלה, מקורן בתרבותה המפוארת של מצרים, אך סופן שנעלמו לאחר תקופת בית שני, ואילו השופר המשיך ללוות את העם היהודי משך כל הדורות.

במזרח אירופה שימש השופר ברפואה העממית – גירוש שדים – וזכורה התמונה במחזהו של אנסקי, „הדיבוק". שימש, ועדיין משמש, השופר גם בהכרזת חרם.

שמו של השופר, נגזר משמו של איל הבר – שפר. גם שמו של „אבי כל תופס כינור ועוגב", יובל, קשור בשופר, שכן בתקיעה בשופר נהגו להכריז על שנת היובל.

אין ספק שבחירתו של השופר, לא נעשתה על שום יפי צלילין,אלא על שום האיכות המיוחדת, החריפה והמאגית שלהם. הצלילים היו קשורים במאגיה עוד בימי־קדם, בכל תרבויות האדם. אמפיון, בנו של האל צאוס, ניגן על הלירה, כשיסד את העיר תבי-הצלילים שולטים בחומר.

למעשה, מותרות קרניהם של רוב בעלי־החיים לעשיית שופר, פרט לקרני הפרה, על שום מעשה העגל. העדפתה של קרן־האיל קשורה למעשה העקדה. היה זה, כזכור, האיל שהופיע לו, לאברהם, שעה שביקש למלא אחר מצוות האלוהים – להקריב את בנו.יצחק, ואת האיל הקריב במקום בנו. לתקיעה בשופר ייחסו חז"ל טעמים רבים: המלכתו של אלוהים, שכן התרועה היא מגינוני המלכות. זכר לעקדה, בקשת רחמים וקול המעורר ליראה ותשובה.

מבחינה צלילית, מוגבל השופר לצליל יסודי ולשני צלילים עיליים בלבד. הפיצוי למוגבלות זו, הוא עושר הנוסחאות הקיצביות של תבניות התקיעה. אנו מכירים שלושה סוגי תקיעה: התקיעה – צליל מאורך, המקוים בצליל שכן, שמופק על־ידי שליחת בזרם האוויר; שברים – צליל היסוד והצליל העילי הראשון; ותרועה – סלסול על הצליל היסודי.תקיעה־גדולה. היא נוסח מאורך של התקיעה.

כל אלה מקובצים לקבוצות שונות.למשל:1 – תקיעה, 3 – תרועה, 9 – שברים. מכפלות המספר שלוש מורות על משמעותו המאגית של מיספר זה. מצירופן של התובניות האלה, נוצרת נגינת השופר. המלחין האנגלי אדוארד אלגר, השתמש בתרועות השופר, ביצירתו „השליחים".

בתלמוד ניזכר המינהג לתקוע בתוך בור או חבית, סוגיה שנראית תמוהה ביותר. החוקר קורט זקס מצא מקבילות בשבטים כושיים ובאיי ההברידים החדשים. הכושים נוהגים לטבול את כלי־הנעיפה בחבית; בהברידים טובלים אותם בגזעי־עצים חלולים; ואילו בבראזיל ובסנגאל – טובלים אותם בסירים. זקס מפרש מינהגים אלה בסימליות של חללי הכלים, ובצליל הלא טבעי, המאגי, שנוצר.

בבתי־הכנסת נוהגים לכסות את השופר, מינהג שנותר כנראה מן האיסור לחזות בכלים מקודשים. המיצווה לשמוע לקול השופר, חלה ביהדות רק על הגברים, ואילו עבור הילדים והנשים, זו רשות. בתרבויות קדם, נאסר על נשים וילדים כל מגע עם הכלים הקדושים.

מלאכת עשיית השופרות, היא מלאכה עדינה וסבוכה, העוברת בירושה מדור לדור. כיום נותרו מעטים הבקיאים במלאכה זו. בחיפה נמצא אחד משני עושי השופרות שנותרו לנו. צבי בר־ששת הוא נצר למשפחה העוסקת בשופרות זה 14 דורות, עוד במארוקו מולדתה. שם, במארוקו, התקינו, כמובן, שופרות לפי טעמם של יהודי מארוקו, כי זאת לדעת: לכל עדה בישראל העדפות משלה באשר לצורתו של השופר ולצלילו. במארוקו ובאירופה, מעדיפים את השופר כשהוא שטוח, יהודי עיראק מעדיפים שופר מכופף, ואילו לתימנים שופרות ארוכים ומסולסלים. צלילו של השופר, תלוי באורכו. ככל שהוא קצר יותר, צלילו גבוה יותר. לשופר אין פיה, והנשיפה היא הישר לפתחו הצר של הכלי. רק במארוקו נהגו לגלף פיה, וצבי בר־ששת מוכן לגלף פיה כזאת לאלה הרוצים בה.

בעבר הקדום היה השופר עשוי מקרניהם של אילי הבר. כיום מקבל צבי את הקרניים הגולמיות ממגדלי הצאן במארוקו. משהגיעו הקרניים, בודקים אותן כדי לבחור את אלה הכשרות לעשיית השופר.

חומרה רבה נוהגים בכשרותו של שופר. כל פגם, חור או סדק, פוסלים את הקרן. אסור להדביק שברים ולתקנם. אורכו של השופר לפחות שלושה טפחים.כל שהוא קצר מזה – פסול. משנבחרו הקרניים המתאימות, שורים בתמיסה לשם ריכוך, למשך שבועיים. משנתרככו, מקלפים את השיכבה העליונה, יוצרים את חללו של השופר ואת צורתו. לא פעם מתגלים סדקים מתחת למעטה העליון, ואז השופר פסול. לאחר שתם העיצוב, מושרה השופר שנית כדי להקשות שוב את החומר, ומלטשים את פניו. כל המלאכה נעשית ביד, בסבלנות אין קץ ובדקדקנות.

לצביקה בר־ששת סבלנות רבה גם ללקוחותיו. זה מעדיף שופר שצבעו כהה יותר, ואילו אחר מעדיף שופר בהיר עם גילוף קל. רבים מיוצאי תימן מעדיפים שופר שבו נשמרת השכבה העליונה של הקרן בצורתה הטבעית, ויש החפצים שרק חלק מן השופר יהיה מלוטש ואילו חלקו האחר יישמר טבעי. צביקה נענה לכל המישאלות והטעמים, רגם מוכן ללמד פרק בטכניקה של תקיעה בשופר: לא צריך לנשוף חזק. העיקר – הכיוון.

האם יהיה דור־המשך לעושי השופרות ? קשה לדעת, שכן הדור הצעיר, פניו למלאכות קלות יותר.

בראש־השנה וביום־כיפור נשמעים קולות שופריו של צביקה בר־ששת על פני יבשות רבות. מחיפה יוצאת תורת התקיעה.

■ רות הפץ

תקיעה, שברים, תרועה

צביקה בר־ששת בפעולה – זו הקרן, שופר תהיה

(תצלומים: צבי רוגר)